

Asia: VN/23407/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle aikuiskoulutustuen, ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan lakkauttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen opiskelijakuntien liitto - SAMOK ry kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä eduskunnalle aikuiskoulutustuen, ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan lakkauttamisesta, ja lausuu kunnioittaen seuraavaa.

Yleistä lakiesityksestä

Hallitus esittää aikuiskoulutustukea koskevaa lakia kumottavaksi ja tukea lakkautettavaksi 1.8.2024 alkaen. SAMOK keskittyy lausunnossaan aikuiskoulutustuen lakkauttamiseen. SAMOK ei pidä aikuiskoulutustuesta luopumista perusteltuna toimeenpiteenä.

Aikuiskoulutustuki on palkansaajien ja yrittäjien etuus, joka on mahdollistanut päätoimisen opiskelun jo työelämässä oleville. Vuonna 2022 tuen saajista 45 % opiskeli ammattikorkeakoulussa.

Lakiesityksen tavoitteena on mainittu työllisyysasteen nostaminen ja hallitusohjelman mukaan jatkuvan oppimisen koulutusresursseja kohdistetaankin jatkossa erityisesti henkilöihin, jotka nostavat koulutustasoaan sekä koulutuksiin, jotka edesauttavat työllistymistä esimerkiksi työvoimapula-aloille. Lakiesitys ei SAMOKin mielestä tue työllistymistä työvoimapula-aloille.

Esityksen kustannusvaikutukset

Esitysluonnoksen mukaan tuesta luopuminen siirtäisi vastuun opiskeluaikaisesta toimeentulosta opiskelijalle itselleen. SAMOK huomauttaa, että palkansaajien aikuiskoulutustuen rahoitus kerätään työttömyysvakuusmaksuista. Vain yrittäjien aikuiskoulutustuen osuuden rahoituksesta vastaa valtio.

Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksen (2023) mukaan on arvioitu, että aikuiskoulutustuen käyttäjästä useampi suorittaisi tutkinnon joka tapauksessa. Todennäköisesti tämä osuus tuensaajista siirtyisi opintotuen piiriin, mikä lisäisi valtion opintotukimenoja. SAMOK näkee suunnan olevan hallitusohjelman tavoitteiden vastainen, sillä tämä siirtää opintojen aikaisten toimeentulon kustannuksia enevissä määrin työnantaja- ja työntekijämaksuista valtiolle. Opintotukea myönnetään vain tutkintomuotoisiin opintoihin, jolloin tukijärjestelmä ei mahdollista ei-tutkintomuotoista täydennyskouluttautumista, johon aikuiskoulutustukea on ollut mahdollista hakea. Tällaista koulutusta on esimerkiksi avoimen ammattikorkeakoulun opetus. Opintotuen tulorajat myös rajoittavat tukikuukausien käyttöä erityisesti lyhytkestoisten opintovapaiden osalta, sillä opintotuki seuraa vuosituloja.

Lakiesityksen luonnoksessa myös todetaan, että osa nykyisistä aikuiskoulutustuen käyttäjistä saattaisi suorittaa opintoja tulevaisuudessa työttömyysjaksojen aikana työttömyysetuuden turvin. SAMOK ei pidä suuntaa kestäväenä ratkaisuna.

Aikuiskoulutustuen vuoden 2020 uudistuksen tavoitteena oli parantaa työntekijöiden mahdollisuuksia jatkuvaan oppimiseen ilman kokoaikaista opintovapaata. Tämä uudistus oli itsessään myös mahdollisuus kannustaa työskentelyn jatkamiseen osittaisen opintovapaan yhteydessä, mutta sen vaikutuksia ei ole voitu arvioida vielä riittävästi.

Lakiesityksessä arvioidaan, että aikuiskoulutustuesta luopuminen lisäisi työllisyyttä 10 000 henkilötyövuodella, mutta arvio ei ota huomioon, että merkittävä osa opintovapaalle siirtyvistä työntekijöistä korvataan opintovapaan aikana sijaisella. Henkilötyövuosien määrän kasvu on todennäköisesti siis huomattavasti maltillisempi kuin esitetystä arvioista.

Esityksen hyvinvointivaikutukset

Lakiesityksen luonnoksessa aikuiskoulutustuen hyötyjä on mitattu ensisijaisesti koulutustason nousulla sekä tulotason kasvulla. SAMOK huomauttaa, ettei tulotason nostaminen ole aikuiskoulutustuen ensisijainen tehtävä, eikä täten tarkoituksenmukainen mittari aikuiskoulutustuen tuottamille hyödyille. Tulotason nousu ei takaa hyvinvointia työelämässä tai pitkää työuraa, mutta alanvaihdolla voi olla merkitystä työn imun kasvamiselle, joka lisää työhyvinvointia.

Vuonna 2022 mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt olivat yksi yleisimpiä syitä työeläkkeelle siirtymiselle (Eläketurvakeskus). Työn kuormituksella on keskeinen vaikutus hyvinvointiin. Työllisyysrahaston Aikuiskoulutustuen koettu vaikuttavuus -tutkimuksen mukaan jopa 58 prosenttia vastaajista oli hakeutunut opiskelemaan aiempien työtehtävien kuormittavuuden vuoksi ja 66 prosenttia vastaajista koki, että opintovapaa vaikutti työssä jaksamiseen merkittävän positiivisesti opintojen jälkeen. Erityisesti vaikutukset korostuivat nuorempien vastaajien kohdalla.

Aikuiskoulutustuen koettu vaikuttavuus -tutkimuksen vastaajista 58 % mainitsi kuormituksen nykytyössä motiiviksi lähteä opiskelemaan. Heistä yli puolet arvioivat opintovapaan ja opiskelun mahdollistamat työuran muutokset erittäin hyödyllisiksi kuormituksen kannalta. Erityisesti vaikutukset korostuivat nuorempien vastaajien kohdalla. Vastaajat kertoivat tuen turvin välttyneensä esimerkiksi loppuun palamiselta ja kuvasivat monipuolisesti, miten opiskeltu uusi ammatti palautti työn ilon ja tuottavuuden.

Tällä hetkellä 32 % kaikista työkyvyttömyyseläkkeistä perustuu mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöihin. Työn kuormituksella on keskeinen vaikutus hyvinvointiin. Korkeakouluopiskelijoiden terveys- ja hyvinvointitutkimuksen (KOTT 2021) mukaan yksi opiskelijoiden merkittävämpiä mielen hyvinvointia heikentäviä tekijöitä oli huoli omasta toimeentulosta

Esityksen vaikutukset työvoimapulasta kärsiviin aloihin ja tutkinto-opiskeluun

Lakiesityksen luonnoksessa todetaan, ettei tuen lakkauttamisella olisi merkittäviä vaikutuksia työvoimapulasta kärsiviin aloihin. SAMOK pitää arviota lyhytnäköisenä ja kehottaa selvittämään tuen lakkauttamisen vaikutuksia työvoimapula-alojen osalta tarkemmin. Vuonna 2022 9936 opiskelijaa suoritti sosiaali- ja terveysalan opintojaan aikuiskoulutustuella. Heistä 64 prosenttia oli alanvaihtajia. Sosiaali- ja terveysalalla toimimiseksi kokonaisen tutkinnon suorittaminen on välttämätöntä.

Vuosina 2018-2022 60 % SOTE-alan opiskelijoista, jotka hyödynsivät aikuiskoulutustukea olivat AMK-opiskelijoita. SAMOK pitää keskeisenä, että erityisesti työvoimapulasta kärsiville aloille kouluttautumista tuetaan myös tulevaisuudessa. Alanvaihtajien osalta on olennaista huomata, että mikäli opiskelija on jo entuudestaan suorittanut korkeakouluopintoja, ei hänellä todennäköisesti ole täysimääräisen tutkinnon suorittamiseen riittäviä opintotukikukausia käytössään enää opiskelualalle. Sosiaali- ja terveysalan opinnoissa lähiopetus korostuu ja alan opinnot sisältävät pakollisia palkattomia harjoittelujaksoja. Nämä heikentävät opiskeluajan toimeentuloa huomattavasti ja lisää tehtyjen työtuntien määrää, mikä hidastaa opintojen etenemistä.

SAMOK huomauttaa, että vaikka opetus- ja kulttuuriministeriön selvitys arvioi tuesta luopumisen vaikutukset vähäisiksi koulutukseen hakeutumiseen osalta, ei se huomioi viimeisimpien politiikkatoimien vaikutuksia. Myös yleisen asumistuen merkittävät heikennykset, opintotuen lainapainotteisuuden kasvattaminen ja muut sosiaaliturvaan kohdistuvat heikennykset ovat omiaan

heikentämään koulutukseen hakeutumisen houkuttelevuutta. Kun aikuiskoulutustuesta luovutaan, voi se vaikuttaa halukkuuteen siirtyä työelämästä opintotuen piiriin erityisesti niiden henkilöiden osalta, joille taloudellinen riski on huomattava. Tällaisia ovat esimerkiksi ihmiset, joilla on alaikäinen lapsi huollettavanaan tai omistusasunto. Erityisesti sosiaali- ja terveystieteiden opiskelijoiden kohdalla ryhmä korostuu.

Esityksen vaikutukset jatkuvaan oppimiseen

Aikuiskoulutustuen ensisijainen tavoite on jatkuvaan oppimiseen kannustaminen ja ammattitaidon kehittäminen.

Mikäli aikuiskoulutustuen muodossa toimiva jatkuvan oppimisen instrumentti poistetaan, tulisi jatkuvan oppimisen ja täydennyskoulutautumiseen miettiä uusia keinoja ja tukijärjestelmiä. Koska aikuiskoulutustuen poiston tuomat muutokset kohdistuvat erityisesti ammattikorkeakoulujen aikuisopiskelijoihin, toivoo SAMOK kiireellistä selvitystä aikuisopiskelijoiden täydennyskoulutuksen tukemiseksi. Erityisesti sosiaali- ja terveystieteiden opiskelevien osalta uudet tukimuodot ovat välttämättömiä, sillä opintojen järjestämistavat eivät mahdollista työntekoa opintojen ohella. Lääketieteen alaisilla aloilla keskimääräinen ohjattuun opiskeluun käytetty viikkotyöaika on amk-opiskelijoilla 26 tuntia viikossa (Eurostudent VIII). Sosiaali- ja terveystieteiden työllistymismahdollisuudet ovat suppeita ilman pätevyyttä.

Jatkuvaan oppimista on pyritty edistämään vahvistamalla koulutuksessa pienten osaamiskokonaisuuksien ja täydennyskoulutuksen uusia polkuja. Myös näiden opintojen aikana opiskelijan toimeentulo täytyy pystyä turvaamaan, jotta kouluttautuminen on opiskelijalle kannattavaa varallisuudesta riippumatta.

Aikuiskoulutustukea tulisi kehittää lakkauttamisen sijaan

SAMOK näkee, että aikuiskoulutustuen osalta tulisi keskittyä enemmän tuen kehittämiseen lakkauttamisen sijaan. Tuen vaikuttavuutta on ehditty selvittää uudistusten välissä vain vähän, eikä esimerkiksi vuonna 2020 tehtyjen muutosten pitkäaikaisvaikutuksia ole voitu vielä tutkia tarkemmin lyhyen aikavälin vuoksi.

SAMOKin mielestä aikuiskoulutuksen keskeisimmän tehtävän tulisi olla jatkuvan oppimisen tukeminen. Mikäli aikuiskoulutustukea halutaan hyödyntää enemmän koulutustason noston elementtinä, tulisi keskittyä tarkastelemaan tuen ehtoja. Nykyisin aikuiskoulutustuen saaminen edellyttää kahdeksan vuoden työssäoloaika, joka väistämättä vaikuttaa tuen käyttäjien keski-ikäen

ja koulutustaustaan. Esimerkiksi työssäoloehdon keventäminen niiden osalta, joilla ei ole taustallaan korkeakouluopintoja edistäisi koulutustasoa koskevia tavoitteita.

Lisätietoja

Alaluusua Erica
Suomen opiskelijakuntien liitto - SAMOK ry